

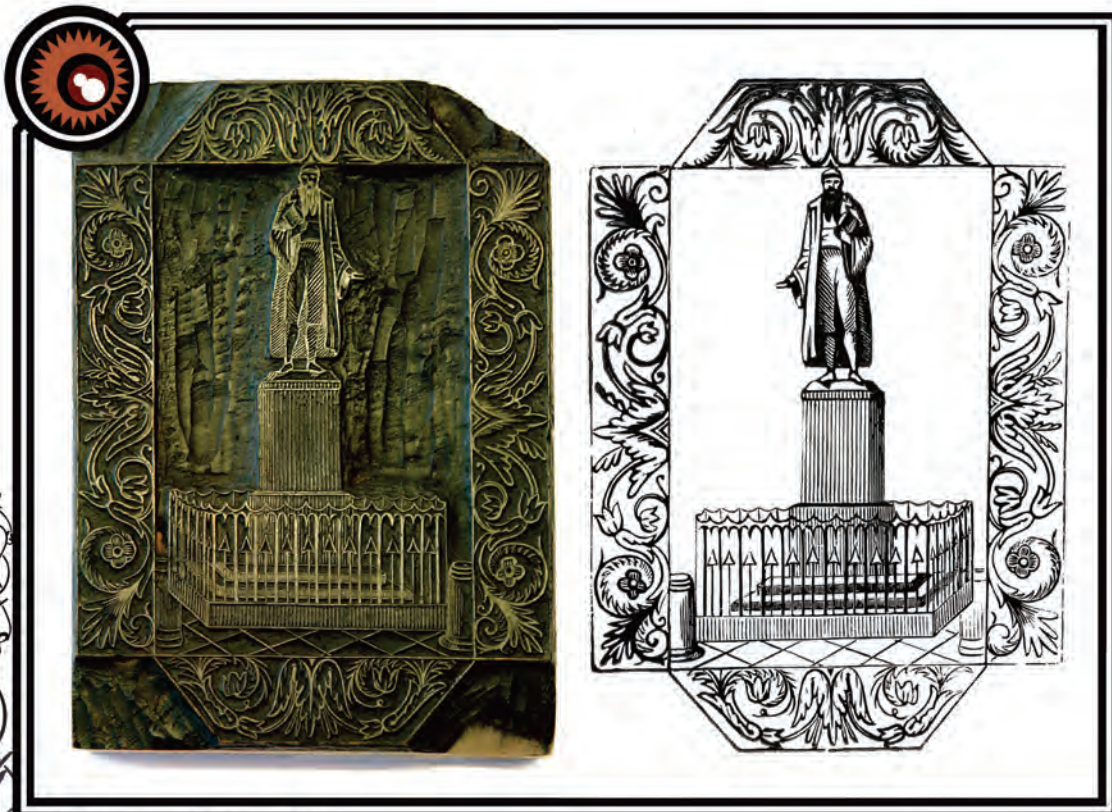
Drukvorm voor wikkel kaartspellen Museum van de Speelkaart

Speelkaarten worden op de meest diverse manieren verpakt, soms volstaat een simpel touwtje, soms zitten ze in luxueus bewerkte kistjes. In Europa deden vooral omslagen of wikkels dienst tot ze in de loop van de 20ste eeuw definitief werden onttroond door kartonnen doosjes. Oude wikkels zijn uiterst zeldzaam. Het papier raakte gescheurd bij het uitpakken, eenmaal gebruikt pasten de kaarten niet meer goed in de verpakking enzovoort. De wikkel verdween bij het afval. Slechts enkele exemplaren hebben de eeuwen getrotseerd, bijvoorbeeld omdat ze werden hergebruikt als schrijfpapier.

Kaartspellen werden individueel en daarna per zes (de zogenaamde "sixains") verpakt. Spellen gingen per 6 of 12 de deur uit omdat kaartenmakers vroeger rekenden in dozijnen en grossen. In Turnhout is de omschakeling naar tien- en honderdtallen amper 25 jaar geleden gebeurd.

De wikkel vermeldt meestal de titel of kwaliteit van de kaarten ("zeer fijn"), de naam van drukker of uitgever en tenslotte een merk. Net zoals bij onze tegenwoordige logo's werd veel belang gehecht aan een herkenbaar en wervend merk. Dit diende niet enkel de commercie maar was meestal ook verplicht door de overheid om de productiecijfers en de belastingen te controleren. De ambachten van kaartenmakers registreerden de merken en keken naar het correcte gebruik. Ze bewaakten de kwaliteit van het product maar schermden het beroep ook af voor vreemden en niet-leden.

Bovendien vormde de illustratie op de wikkel voor de vele analfabete spelers een uitkomst. Ze konden hun geliefkoosde kwaliteit onmiddellijk herkennen aan de afbeelding. Eigenlijk gold dit niet enkel voor de spelers, ook vele drukkers en kaartenmakers konden amper lezen en schrijven.

Voor merken en afbeeldingen op wikkels waren dieren en bloemen populair. In de 19de eeuw groeide de beeldentaal, met een grotere diversiteit in objecten en thema's. De Industriële Revolutie zorgde immers voor een ongekende groei van de nijverheid en koesterde het ideaal van de vooruitgang. Wikkels toonden voortaan symbolen van industrie en commercie, zoals stoomtreinen en scheepsankers, en straalden het optimisme van de industrialisatie uit.

Door de afschaffing van gilden en ambachten tijdens de Franse Revolutie (wet Le Chapelier, 1791) verdween de wettelijke bescherming van de merken. Succesvolle voorbeelden werden schaamteloos gekopieerd. Soms werd het subtiel gespeeld door een merk te gebruiken dat sterk geleek op, maar net voldoende afweek van dat van de concurrent...

In België regelde de wet van 1 april 1879 de registratie en bescherming van de handelsmerken. De Turnhoutse speelkaartenmakers vochten een scherpe concurrentie uit, ze bootsten kaarten en wikkels na en imiteerden buitenlandse voorbeelden. Tussen hen is dan ook van een onvervalste "merkenoorlog" sprake, wet of geen wet.

Ook deze drukvorm past in dit verhaal. Centraal staat het standbeeld van Johannes Gutenberg in Mainz afgebeeld. Deze wikkels werden geproduceerd door Duitse kaartenmakers, door C. Gluck (Luik 1857) en door Turnhoutse drukkers (Mesmaekers en Brepols & Dierckx Zoon). Hoogst waarschijnlijk heeft Turnhout gewoon de Duitse voorbeelden nagebootst.

Met Gutenberg (ca. 1400-1468) wordt een van de grote helden uit de drukkerswereld geëerd. Hij geldt als de uitvinder van de boekdrukkunst, wat niet klopt want hiermee worden zijn Europese en vooral Chinese voorgangers genegeerd. Ook de meer recente correctie dat Gutenberg het drukken met losse letters bedacht, is niet zonder tegenspraak. Hoe dan ook, Gutenberg blijft een monument in de geschiedenis van de drukkunst. Zijn standbeeld in Mainz is ontworpen door Bertel Thorvaldsen (1770-1844) en in augustus 1837 onthuld.

tekst: Filip Cremers

foto: Bram Luyts

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Drukform :

Gravure in palmhout, 84 x 117 x 24 mm
Brepols & Dierckx Zoon, Turnhout
2de helft 19de eeuw

Inventaris :

Nationaal Museum van de Speelkaart, MW 161

Literatuur :

F. Cremers, Kaartenmakers in Wallonië, Cartiers en Wallonie, Nationaal Museum van de Speelkaart, Turnhout 1994, p. 92-93, nr. 11.2.
Over de merkenoorlog zie: Dr. E. van Autenboer, De Turnhoutse speelkaartenindustrie (1826-1976), Brussel 1976, p. 31-34, 70-71, 101-105, 116, 126-128, 132-138.

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand)
Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41, Stadhuis - Erfgoedhuis, Grote markt 1, 2300 Turnhout

Tel: 00 32 (0) 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Marcel Hendrickx, Nachtegalenstraat 11, 2300 Turnhout, 014/ 44 33 11

Met steun van de
Vlaamse overheid

